

Dante, la Comèdia i l'Islam (1)

JOAN FRANCESC
MIRA

No és gens habitual que un treball acadèmic d'alta erudició literària sobre matèria medieval, es continue reeditant, i traduint, passat prop d'un segle de la publicació original. Això, a pesar de tantes novetats posteriors que el podrien deixar obsolet, a pesar de l'interès molt puntual del tema, i a pesar que la forma primera del llibre era un discurs d'ingrés en la Real Academia Española. El discurs, publicat l'any 1919, es deia *La escatologia musulmana en la Divina Comèdia*, i si ara li dedique un comentari que alguns trobaran avorrit, en ple estiu, és perquè se n'ha parlat abundantment fa pocs dies en aquesta mateixa revista, fet que em reconforta, vist l'escàs interès general que solen despertar aquests temes. I perquè, justament a la pàtria del senyor Alighieri, fa pocs mesos Umberto Eco, al setmanari *L'Espresso*, comentava una nova edició italiana (aquesta és de Luni Editrice, però ja n'hi havia més d'una, i l'anterior era del 1993), del llibre de Miguel Asín Palacios. No sé quantes edicions n'hi ha en espanyol, ni quina és l'última, però estic segur que no tantes com en italià. L'edició de Luni redueix el títol a un simple *Dante e l'Islam*, que era també el de l'article d'Astrid Bierge en aquestes pàgines. A Itàlia, on la matèria dantesca o dantiana, i especialment la *Commedia*, és com una passió nacional, el llibre d'Asín Palacios va provocar des del principi una llarga polèmica entre els qui admetien la influència islàmica i àrab, i els qui defensaven aferrissadament l'originalitat absoluta de Dante. Tal com recorda Eco, quan aparegué el llibre d'Asín (un estranger!) s'acostava el sisé centenari de la mort del

poeta (1321), amb totes les exaltacions patriòtiques que aquestes commemoracions solen suscitar, sobretot en períodes tan crítics com aquells anys immediats a la "victòria" italiana en la Gran Guerra. I eren, a més a més, uns anys plens d'ambicions colonials i de conviccions "civilitzadores", quan era molt difícil acceptar que el "geni italià", expressat en una obra tan sublim com la *Divina Comèdia* poguera tindre deutes importants amb una tradició inferior, pròpia de gent semibàrbara, endarrerida i visiblement indigna de ser considerada al mateix nivell que els europeus. Recorda també Umberto Eco que a finals dels anys vuitanta va organitzar a Bolonya uns seminaris sobre les interpretacions "delirants" de l'obra de Dante, i que estigueren a punt d'incloure el llibre d'Asín entre la llista dels deliris. Finalment, després de discutir-ho, va decidir que era potser una mica excessiu, però no delirant. Ja era un progrés.

Ara ja no discuteix ningú que Dante va rebre la influència de moltes fonts

musulmanes, començant per la d'Ibn Arabí, el místic suffi de Múrcia, i acabant amb el cèlebre *Llibre de l'escala*, o de l'ascensió del Profeta (traduït de l'àrab al castellà a Toledo, i després al llatí i al francès per Bonaventura da Siena). Sense oblidar narracions occidentals de viatges a l'altre món, procedents probablement de terres musulmanes. La qüestió seria, en tot cas, com li arribaren a Dante aquestes històries i descripcions, algunes tan detallades com la geografia quasi exacta de l'infern amb el gran embut de cercles descendents, tal com indicava ací mateix Àstrid Bierge, o l'estructura i ordre de les esferes celestials. Qui sap si arribà a tindre notícia del *Llibre de l'escala* a través de Brunetto Latini, el seu mestre admirat i estimat (el qual, per cert, apareix molt dignament a l'*Infern*, entre els condemnats per sodomia...), que va residir alguns anys a Castella, com a güelf exiliat de Florència, pel mateix temps que Bonaventura da Siena. Reconèixer aquestes influències, recorda Eco, no li lleva res a la grandesa de Dante, amb permís dels antics opositors d'Asín Palacios. I en qualsevol cas, encara val la pena llegir o fullejar el seu llibre (a internet el trobaran fàcilment), de lectura molt més agradable del que hom podria esperar en un vell patracol erudit, i més encara en aquests anys, un segle més tard, quan un fanatisme bàrbar i retrògrad voldria destruir qualsevol llaç, pont o camí entre dos religions i dos cultures que han tingut tantes fonts comunes. I per l'amor de Déu, únic i misericordiós, que deixen en pau la tomba de Dante, al costat de la qual, a la basílica de San Francesco de Ravenna, vaig predicar fa pocs anys, davant del senyor *sindaco*, del consistori municipal i d'un públic abundant, sobre les traduccions catalanes de la *Commedia*, començant per la d'Andreu Febrer, al segle xv, que és la primera completa i en vers en qualsevol llengua. Pau al Profeta, i pau al sepulcre de Dante.

«I PER L'AMOR DE DÉU, ÚNIC I MISERICORDIÓS, QUE DEIXEN EN PAU LA TOMBA DE DANTE, AL COSTAT DE LA QUAL, A LA BASÍLICA DE SAN FRANCESCO DE RAVENNA, VAIG PREDICAR FA POCOS ANYS, DAVANT DEL SENYOR SINDACO, DEL CONSISTORI MUNICIPAL I D'UN PÚBLIC ABUNDANT, SOBRE LES TRADUCCIONS CATALANES DE LA COMMEDIA»